

Evaluatie Voedselagenda 2021-2023

24 september 2024

Inhoud

1. Inleiding	3
2. Achtergrond Voedselagenda	6
3. Quicksan voedselbeleid	8
4. Voedselnetwerk	10
5. Projecten en activiteiten	11
6. Rol van de provincie in voedseltransitie	14
7. Aanbevelingen	16
Bijlage 1. Monitoringsoverzicht met resultaten	19
Bijlage 2. Projecten en activiteitenlijst 2021-2023	22
Bijlage 3. Financiële realisatie 2021-2023	24
Bijlage 4. Overzicht respondenten en bronnen	25
Bijlage 5. Reflecties projectleiders Voedselagenda	26

1. Inleiding

Voedselagenda 2021-2023

■ De provincie Utrecht neemt een actieve rol in het voedselbeleid door de provinciale Voedselagenda die in april 2021 is vastgesteld. Deze Voedselagenda komt voort uit het coalitieakkoord ‘Nieuwe Energie voor Utrecht’ en de daaruit komende ‘Samenwerkingsagenda Landbouw’ (de SAL) uit 2019. In de SAL zijn doelstellingen en activiteiten benoemd onder de thema’s stad-land verbinding en onder gezondheid. De Voedselagenda draagt met de uitvoering bij aan de stad-land doelstelling.

De Voedselagenda is als stimuleringsagenda vastgesteld om van 2021 tot en met 2023 samen met het voedselnetwerk in de provincie aan een dynamisch uitvoeringsprogramma met subdoelen te werken. De stimuleringsagenda had als doel in te

spelen op vraagstukken en behoeftes van de initiatiefnemers en netwerken die binnen dit thema actief zijn. Voor elk jaar werd een uitvoeringsprogramma opgesteld waarin projecten en activiteiten genoemd werden, en daarbij werd ter verantwoording een jaarlijkse voortgangsrapportage opgesteld en gedeeld met de Provinciale Staten.

De twee hoofddambities in de Voedselagenda zijn: in de provincie Utrecht eten we meer uit de korte keten, en eten we gezonder en duurzamer.

Eerste integrale agenda

De Voedselagenda is opgesteld als eerste integrale aanpak van uitvoering van voedselbeleid van de provincie Utrecht naast het landbouwbeleid. De uitvoeringscapaciteit waar dit mee ontwikkeld en uitgevoerd is, is beperkt (initieel 1-1,5 fte).

De eerste tijd is gewerkt aan de het opzetten van projecten en activiteiten onder de Voedselagenda, de monitoring en het krijgen van meer naamsbekendheid binnen en buiten de provincie. Gemeentes zijn op diverse momenten benaderd om mee te doen. Het was aftasten waar (politiek) draagvlak voor was en welke rol de provincie kan pakken. Politiek gezien was er bij de start met name aandacht voor creëren van verdienvermogen, en daarmee voor de korte keten. Er is mede daardoor meer ingezet op netwerken waar korte keten en voedselinitiatieven uit ontstonden, zoals LEADER¹ en samenwerkingen met ketenpartijen/bedrijfskantines. Bovenstaande context en keuzes moeten worden meegenomen in het lezen van de evaluatie.

Waarom nu?

Na drie jaar Voedselagenda is deze ook weer in het nieuwe coalitieakkoord 2023-2027 ‘Aan de slag voor Utrecht’ opgenomen: “De Voedselagenda herijken we, waarna we kijken hoe we deze voortzetten om aandacht te houden voor het belang van korte ketens en van lokaal en duurzaam ondernemerschap.”

Om deze herijking vanaf 2024 een goede en aangescherpte invulling te geven, en omdat destijds bij vaststelling van de

¹ Europees subsidieprogramma: bottom-up initiatieven die leefbaarheid in het landelijk gebied versterken.

Voedselagenda in 2021 is aangegeven de Voedselagenda te evalueren, is besloten om in 2023 de Voedselagenda 2021–2023 te laten evalueren. Tegelijkertijd loopt het proces van het vernieuwen van het landbouwbeleid binnen de provincie Utrecht. Er komt ook een evaluatie van de SAL die tegelijkertijd met deze evaluatie wordt afgerond. De input uit deze evaluaties wordt meegenomen in het opstellen van de Visie Landbouw en Voedsel; een visie tot 2050 over de toekomst van het Utrechtse landbouw- en voedselsysteem.

Evaluatiedoel

De evaluatie heeft meerdere doelen, deze komen in de verschillende hoofdstukken terug:

- **Bestuurlijke verantwoording:** Inzichtelijk maken welke projecten en activiteiten binnen de stimuleringsagenda zijn uitgevoerd en hoe de middelen zijn besteed. In deze evaluatie zal verantwoording van alle jaren afgelegd worden, ook van 2023. Dit betekent dat daar geen voortgangsrapportage meer voor geschreven zal worden.
- **Leerervaringen delen:** Opgedane leerervaringen binnen projecten en pilots kunnen als onderdeel van evaluatie gedeeld worden met externe stakeholders.
- **Overzicht en netwerk laten zien:** Inzicht geven in het netwerk van de Voedselagenda en overzicht geven wat betreft lopende initiatieven en projecten.
- **(Beleids)instrumentarium:** Wat is passend als rol bij de provincie, wat is effectief geweest en heeft impact gehad?
- **Algemene aanbevelingen richting herijking.** Wat wordt geadviseerd om voort te zetten en wat niet meer te doen als provincie.

Externe evaluatie

De evaluatie is gebaseerd op kwantitatieve monitoring en kwalitatieve interviews. Bureau Buitenklank is gevraagd als onafhankelijke partij om drie van deze evaluatiedoelen kwalitatief te evalueren. De projectleiders van de Voedselagenda van

de provincie hebben de monitoringsresultaten en kwantitatieve achtergronden aangeleverd. Op basis van deze bovenstaande informatie heeft Buitenklank verder de analyse van deze informatie uitgevoerd, om aan de hand daarvan tot conclusies en aanbevelingen te komen. Daarmee is dit een externe evaluatie.

Kwantitatieve monitoring

Het evalueren en monitoren van een Voedselagenda is complex. Dit komt door het veelzijdige karakter van de agenda en de uitdaging om geschikte indicatoren te vinden en data op provincie- of gemeenteschaal te verkrijgen. Er is in 2021 een monitoringsplan opgesteld, met daarin opgenomen gewenste resultaten en bijbehorende indicatoren die voor de provinciale Voedselagenda relevant zouden kunnen zijn.

De uitdaging bij het monitoren van voedselbeleid is vooral dat data op verschillende onderwerpen en dus vanuit verschillende databronnen moet komen. Daarnaast zijn veel onderwerpen nieuw (bijvoorbeeld de gezonde voedselomgeving) en is er daardoor nog weinig data beschikbaar. Voor het monitoren is er dus afhankelijkheid van andere partijen, zoals Wageningen Economic Research (WEcR), Jong Lereren Eten (JLE) en de Regio Deal Foodvalley. Dataverzameling is per gewenst resultaat jaarlijks of tweejaarlijks gedaan.

In bijlage 1 staat de tabel monitoringsoverzicht die per ambitie de subdoelen weergeeft en de bijbehorende gewenste resultaten voor 2023 weergeeft. Het uitwerken van een monitoringsplan is dan ook een leerervaring geweest voor de Voedselagenda.

Kwalitatieve evaluatie

Voor de kwalitatieve evaluatie zijn 28 interviews gehouden. De drie onderdelen waar deze interviews op gefocust hebben zijn:

- Leerervaringen en resultaten van de drie grote projecten (hoofdstuk 5);
- Effectiviteit en impact (beleids)instrumentarium, inclusief de rol van de provincie (hoofdstuk 6);

- **Algemene aanbevelingen voor de herijking** (hoofdstuk 7). Voor de interviews zijn mensen geselecteerd die in meer of mindere mate betrokken zijn geweest bij de Voedselagenda (zie bijlage 4 voor een overzicht van de respondenten). Dit gaat om mensen vanuit de provincie, regio, gemeentes, boeren, ondernemers, ketenpartijen, universiteit, bank, LEADER en het voedingscentrum. Per onderdeel (zie bullets hierboven) is door de provincie een lijst met betrokkenen opgesteld, deze is op verzoek van Bureau Buitenklank aangevuld en verbreed, zodat de belangrijkste stakeholders binnen de cirkel van controle en cirkel van invloed zijn geïnterviewd.

Gezien ieders persoonlijke betrokkenheid en belang bij de Voedselagenda zijn er per onderdeel meerdere stakeholders gesproken. Zodat individuele meningen zoveel mogelijk afgewogen in de aanbevelingen zijn meegenomen.

Twee keer is er een gesprek gevoerd met de projectleiders van de Voedselagenda om aanvullende informatie op te halen. Daarnaast is een quickscan uitgevoerd naar soortgelijk beleid bij andere overheden (met name provincies). Dit is gedaan om de uiteindelijke resultaten van de Voedselagenda te kunnen wegen.

Theory of change als evaluatiekader

Voor de evaluatie is de Theory of change (ToC) gebruikt als structuur en kader. De ToC is een methode waarin je expliciet maakt welke (programma) doelen en activiteiten er nodig zijn om impact te realiseren. Via activiteiten en projecten die plaats vinden in je cirkel van controle kun je positieve veranderingen (outcome) realiseren bij mensen en organisaties uit je cirkel van invloed. Dit heeft uiteindelijk invloed op mensen er omheen (cirkel van interesse). Zij kunnen daardoor hun gedrag aanpassen, wat de uiteindelijke impact van je beleid is (zie figuur 1). De ToC wordt vaak als methode ingezet voor maatschappelijke opgaven zoals het thema voedsel.

Voor deze evaluatie is met de ToC waar mogelijk inzichtelijk gemaakt welke (kwalitatieve) impact met de Voedselagenda is gerealiseerd, welke doelen wel/niet (volledig) zijn behaald en welke barrières of aannames hiervan mogelijk de oorzaak zijn.

Reikwijdte van de evaluatie

- De evaluatie geeft aandachtspunten voor vervolgbeleid.
- De evaluatie geeft een goede indruk van de kwalitatieve impact van het de Voedselagenda, vooral binnen de cirkel van controle en invloed (zie figuur 1). Er zijn weinig interviews met mensen uit de cirkel van interesse gehouden. Echter, de mensen uit de cirkel van invloed hadden hier wel zicht op. Deze inzichten zijn meegenomen.
- Gezien de interviews in mei 2024 hebben plaatsgevonden is het mogelijk dat respondenten ook ervaringen/resultaten uit begin 2024 hebben genoemd en zich niet alleen tot de periode 2021-2023 hebben beperkt.
- Er is geen brede nulmeting gedaan, hierdoor is het niet mogelijk de resultaten af te zetten tegen de startsituatie.
- Het is een beknopte evaluatie dus er is in korte tijd met een selectie van betrokkenen gepraat. Hiermee is er niet de diepte in gegaan per project en zijn niet alle betrokkenen bereikt.

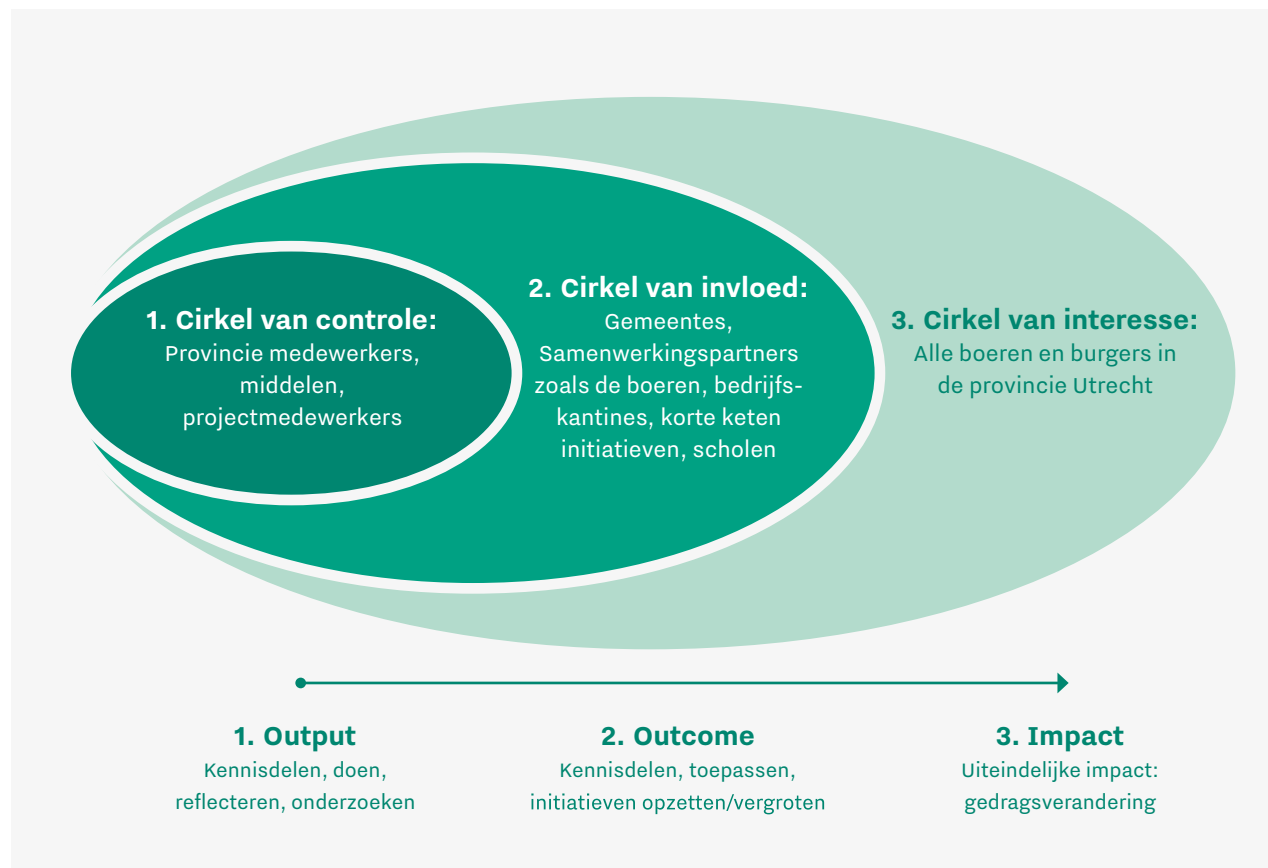

Fig. 1: Theory of Change; verandering realiseren door van output bij impact te komen. Hiermee heb je alle verschillende invloed-cirkels nodig.

2. Achtergrond Voedselagenda

■ Dit hoofdstuk geeft zowel inzicht in de cijfers van projecten, stakeholders en financiën als inzicht in de interne samenwerking binnen de provincie en de belangrijkste leerpunten daaruit. De teksten en cijfers zijn aangeleverd door de projectleiders van de Voedselagenda. Deze kennis is nodig om de projectresultaten en aanbevelingen (hoofdstuk 5-7) te kunnen plaatsen.

Cijfers en monitoring

De Voedselagenda heeft een jaarlijks budget gehad om aan de stimuleringsdoelstellingen te werken. Dit was in 2021 €100.000 en is sinds 2022 €300.000. Voor de uitvoering van amendement 'Steun de Voedselbanken' is voor 2023 additioneel een extra budget van €100.000 begroot.

Van 2021 – 2023 heeft de Voedselagenda in totaal aan 37 projecten/activiteiten gewerkt en/ of ondersteuning aan gegeven (terug te zien in hoofdstuk 4). Deze vielen onder de verschillende instrumenten: 1) Mogelijk maken, 2) Juridisch ruimte geven, 3) Onderzoeken, 4) Inspireren en samenwerken, 5) Goede voorbeeld geven en 6) Monitoring.

Tijdens de uitvoering van de Voedselagenda hebben de projectleiders gewerkt aan het netwerk opbouwen. Dit heeft geresulteerd in:

- Een contactenlijst van 262 contacten (een overzicht van het type stakeholders is terug te vinden in hoofdstuk 3);
- Ongeveer 380 gesprekken hebben plaatsgevonden met externe initiatieven en organisaties, exclusief interviews met studenten;
- 17 participaties in netwerken of samenwerkingsverbanden o.a.:
 - Deelnemer Green Deal Eten uit de korte keten;
 - Aspirant-deelnemer Bean Deal;
 - Landelijke Samenwerking Korte Keten;
 - Samenwerking met de Week van Ons Eten (voorheen Dutch Food Week) op het onderdeel Waarde-Ring uitreiking;
 - JOGG Ambitiedocument 'Gezonder voedingsaanbod in gemeentehuizen en provinciehuizen 2021-2025' - met 16 JOGG gemeentes en de VNG;
 - Convenant Lokale & Duurzame Voedselketens provincie Utrecht in 2024 – met 17 andere partijen – medeonder-tekend door de cateraar Compass-group en provincie Utrecht;
- 4 netwerkbijeenkomsten of inspiratiesessies georganiseerd door de Voedselagenda;
- 17 netwerkbijeenkomsten of inspiratiesessies waarbij de Voedselagenda in de organisatie zat of mede-opdracht-gever was.

Bij aanvang in 2021 is een monitoringoverzicht met 13 gewenste resultaten en indicatoren ontwikkeld. Deze zijn per ambitie en subdoel in bijlage 1 terug te vinden. Hier is te zien of de resultaten eind 2023 gerealiseerd of niet gerealiseerd zijn.

Van de 13 gewenste resultaten zijn er 10 behaald, mede dankzij de Voedselagenda of door de stakeholders. Er is dus op de meeste subdoelen vooruitgang gemeten.

In dit overzicht zijn ook indicatoren te zien die bijdragen aan de doelen van de Voedselagenda, maar waarbij de Voedselagenda niet zelf middels de verschillende instrumenten aan heeft bijgedragen. Deze doelen zijn wel of niet gerealiseerd door de inspanningen van de Utrechtse stakeholders.

De financiële realisatie van de uitvoeringsperiode 2021-2023 (zie bijlage 3), laat zien dat de meeste stimuleringsmiddelen zijn ingezet op ambitie 1 “meer eten uit de korte keten” en veel minder op ambitie 2. Binnen ambitie 1 lag financieel het zwaar-tepunt bij de subdoelen: Vergroten vraag en betere afstemming vraag-aanbod en Sterke korte keten.

Interne samenwerking

Hieronder is een overzicht te zien van andere beleidsprogramma's en afdelingen binnen de provincie waarmee afstemming is geweest. Dit varieert van 'in aanraking zijn geweest' tot samen optrekken in projecten. Interne afstemming en integraal werken is nodig om op de hoogte te blijven van ander bestaand beleid en doelstellingen. Voedsel als thema raakt veel andere onderwerpen en domeinen.

- Afstemming op Ambitie/doelstellingen
 - Klimaat centraal, Circulaire samenleving, UPLG, Facilitair & de CATERAAR EUREST
- Afstemming op niveau netwerkvorming/stakeholders
 - Sociale agenda, Innovatie gezonde leefomgeving, Klimaatadaptatie, Circulaire samenleving, Erfgoed, NOW, Economie, Natuur & samenleving, Sport, Regio deal Vitale Wijken, AVP
- Afstemming en samenwerking op project/ activiteiteniveau
 - Erfgoed, Recreatie, Klimaatadaptatie, Facilitair & de CATERAAR EUREST, AVP (plattelandscoaches/Boerderij in de Kijker), Klimaat Centraal, Sociale agenda, Innovatie gezonde leefomgeving

Belangrijkste resultaten en leerervaringen (aangedragen door projectleiders Voedselagenda)

Door de Voedselagenda zijn zes interne evenementen georganiseerd. Dit is een effectieve manier om intern collega's te inspireren en te motiveren:

- 2 keer een documentaire screening van 'Onder het Maaiveld (in opdracht van LNV en in samenwerking met cluster Landbouw en Voedsel);
- 2 keer deelname aan landelijke campagneweek de Verspillingsvrije Week;
- 2 keer deelname aan de landelijke campagneweek de Week zonder Vlees.
- Onder de provinciale doelstelling 'de Provincie Utrecht geeft het goede voorbeeld' is er succesvol samengewerkt met Klimaat Centraal die vanuit bedrijfsvoering werkt aan een routekaart om de CO₂ uitstoot te verminderen van het provinciehuis. Voedsel meenemen in deze routekaart zorgt ervoor dat het thema ook bij bedrijfsvoering op de agenda staat.
- Er is afstemming geweest met Natuur & Samenleving voor de doelstelling 'meer voedseleducatie'. Hieruit komt de wens om gezamenlijk over het thema educatie na te denken en wat de rol van de provincie daarin kan zijn. Het bleek echter lastig dit echt samen te doen (zie ook punt hieronder).

- Bij de doelstelling 'een gezonde voedselomgeving' is samenwerking gezocht met beleidsprogramma's 'Sociale Agenda' en 'Innovatie Gezonde Leefomgeving'. Bij activiteiten rondom het verminderen van voedselverspilling is samenwerking gezocht met beleidsprogramma Circulaire Samenleving. Er is wel samenwerking en afstemming op projectniveau geweest met deze programma's, echter is het ook nog zoeken hoe deze samenwerking precies vorm te geven. De provinciale programma's verschillen in beschikbare capaciteit, middelen en aanpak. Integraal werken is nieuw voor veel beleidsprogramma's en lastig te organiseren, ook als het gaat om de financiële bijdrages aan projecten.

3. Quickscan voedselbeleid

■ De voedseltransitie is een belangrijk maar niet eenvoudig thema om als provincie resultaten op te behalen. Daarom is het van belang om het voedselbeleid van de provincie af te zetten tegen soortgelijk beleid in Nederland om de uiteindelijke resultaten te kunnen wegen en van andere initiatieven te kunnen leren.

Bureau Buitenklank heeft op basis van openbare beleidsdocumenten (zie bijlage 4) in combinatie met informatie uit enkele interviews een korte beleidsscan uitgevoerd naar welk voedselbeleid met name andere provincies hebben opgezet. Daarnaast is waar dit langs kwam in gesprekken aandacht besteedt aan landelijk, regionaal en gemeentelijk voedselbeleid in en om provincie Utrecht.

Provinciaal beleid

Provincie Utrecht heeft in vergelijking met andere provincies het voedselbeleid relatief ver uitgedacht tot een programma-aanpak. Diverse provincies hebben alleen nog een (landbouw)visie of geen concrete beleidslijn. Sommige provincies hebben al

langer beleid op voedsel lopen, of meer personeelscapaciteit ingezet waardoor hun slagkracht groter is. Utrecht heeft relatief gezien een goed doordacht programma opgezet gezien de huidige doorlooptijd van de Voedselagenda en het beschikbare budget.

‘Er zijn niet zoveel provincies die hun nek hebben uitgestoken’

De verschillende provincies onderscheiden zich met hun eigen accenten en rolinvulling. Zo wordt er in andere provincies waar actief voedselbeleid is expliciet(er) de link gelegd met eiwittransitie, toerisme, hightech en cultuur. Zeker de cross-overs met toerisme (provincie Zeeland) zijn het waard om verder te verkennen. Ook is op te merken dat sommige provincies meer inzetten op onderzoek, bijvoorbeeld via de inzet van EU-projecten (Flevoland).

Provincie Brabant valt in de Quickscan op als één van de goed uitgewerkte programma's. Zij worden ook in enkele interviews positief benoemd. Met name de cross-overs met andere thema's die belangrijk zijn voor de provincie (hightech, economie, kunst) geven het een herkenbare identiteit, net als de hands-on aanpak voor de agrarische sector in combinatie met een transitiefonds. (Meer) samenwerking of van elkaar leren zou waardevol zijn om te verkennen.

Provincie Utrecht heeft met de dealmaker-aanpak al laten zien succesvol van andere provincies te leren. De dealmaker is ontwikkeld naar aanleiding van de aanpak van de provincie Overijssel. In interviews werd de Utrechtse Dealmaker daarbij nog effectiever gevonden, al is de doelgroep ook verschillend. Provincie Overijssel heeft zich gericht op de gemeentes.

De Voedselagenda is goed uitgedacht, maar de concreetheid van de Utrechtse tussenstappen en doelen is wat beperkt in vergelijking met andere voedselprogramma's (bijvoorbeeld Voedselvisie 2020-2030 van Noord-Holland). De stap van de individuele maatregelen naar de uiteindelijk ambities is (te) groot en daarmee is actief sturen op impact lastig. Ook het hoge abstractieniveau van de twee hoofdambities draagt hieraan bij. Deze bevinding sluit ook aan bij de bevindingen van het Rekenkamer rapport Landbouw- en voedseltransitie (2022).

De effectiviteit van de verschillende beleidsprogramma's van de provincies is lastig terug te vinden, net als de ingezette budgetten en keuzes die gemaakt zijn in het toegepaste instrumentarium. Het concrete 'hoe' blijft vaak achterwege. Het gaat veel over stimuleren, onderzoeken, verbinden, monitoren, verkleinen, vergroten. Diverse provincies hebben concretere doelen aan de voorkant opgesteld. Een voorbeeld daarvan is: “De grondgebonden landbouw is in 2030 natuurinclusief (minimaal niveau 2 WUR/Louis Bolk Instituut)”². Dit maakt de uitvoering van het landbouw- en voedselbeleid beter te sturen en daarmee haalbaarder. Het is daarmee een aanbeveling om ook voor monitoring en evaluatie expliciet(er) te zijn in wat de gewenste successen zijn, hoe de activiteiten daaraan bijdragen en hoe die over de tijd vorderen. Zowel op de inzet van de provincie zelf, als op activiteiten van partners in het lokale voedselnetwerk.

Landelijk, regionaal en gemeentelijk beleid

Landelijk werd wat betreft voedselbeleid vooral ingezet op de korte keten (taskforce), eiwittransitie (Nationale eiwitstrategie) en gezondheid (Nationaal preventieakkoord). Het valt op dat in de aanpak door Provincie Utrecht projecten in vergelijking daarmee meer in samenhang worden opgepakt dan bij het Rijk. Regionaal is regio Foodvalley³ sterk in het aanjagen van voedselinitiatieven. Via de regiodeal, het programma voedsel en het programma landbouwtransitie en vitaal platteland wordt met name gebouwd aan de korte keten. In Regio Foodvalley wordt nauwer samengewerkt met provincie Gelderland dan provincie Utrecht. Hier is potentieel winst te behalen.

Binnen provincie Utrecht springt alleen gemeente Utrecht eruit qua voedselbeleid. De andere gemeentes hebben geen zichtbaar voedselbeleid. Aanpalend beleid waar onderdelen van de voedseltransitie aan raken zit op de thema's duurzaamheid, klimaat & biodiversiteit, gezondheid & preventie en eventueel horecabeleid.

Samenvattend

- Provincie Utrecht heeft in vergelijking met andere provincies het voedselbeleid relatief ver uitgedacht tot een programma-aanpak.
- Beleid tussen provincies en gemeentes onderling wisselt sterk, en heeft overal zijn eigen nadruk of invulling. De effectiviteit van de verschillende beleidsprogramma's om tot impact en verandering te komen is lastig vast te stellen. Provincies zouden hier meer van elkaar kunnen leren.
- Provincie Utrecht heeft met de dealmaker-aanpak al laten zien succesvol van andere provincies te leren. Er zijn diverse andere overheden en regio's waar meer mee samengewerkt kan worden en/of van elkaar te leren zoals de regio Foodvalley, ministerie LNV, IPO-werkgroepen.

- Stellen van concretere (en kleinere) doelen maakt de stap naar het formuleren van concrete acties makkelijker. Daarmee is de uitvoering en effectiviteit van het voedselbeleid beter te sturen, te monitoren en te realiseren.
- Deelname aan al bestaande voedselprojecten en initiatieven kan waardevol bijdragen aan de doelstellingen van de Voedselagenda (dit wordt ook actief gedaan in provincie Utrecht).
- Integraal samenwerken binnen de provincie is nog ingewikkeld, hier kan winst geboekt worden in de toekomst.

4. Voedselnetwerk

■ De Voedselagenda heeft in de periode 2021-2023 een groot en divers netwerk van stakeholders opgebouwd en onderhouden. Onderstaande informatie en tekst is aangeleverd door de projectleiders van de Voedselagenda.

Er worden in het voedselnetwerk van de provincie in totaal 24 verschillende groepen van stakeholders onderscheiden variërend van gemeentes, provincies en ministeries tot aan boeren, cateraars, groothandels, banken en kennisinstellingen. In totaal zijn er 262 verschillende stakeholders te onderscheiden. In het schema rechts wordt het voedselnetwerk weergegeven. Een stakeholder is altijd een organisatie en binnen een organisatie is het mogelijk dat de projectleiders van de Voedselagenda met meerdere contactpersonen contact hebben.

De resultaten van de Voedselagenda zijn mede het gevolg van het grote netwerk van stakeholders en de diversiteit van stakeholders daarin. Hierdoor is de Voedselagenda in staat om verbanden onderling te faciliteren en ook een overzicht te bewaren van ontwikkelingen binnen het Utrechtse voedselnetwerk. Het overzicht laat zien dat er contact is met een groot aantal netwerkorganisaties, platforms en stichtingen met een netwerkfuncties. Hiervoor is bewust voor gekozen, omdat de Voedselagenda via deze stakeholders in staat is om actoren te bereiken die de provincie met directe communicatie lastiger kan bereiken of waar er dan extra veel inzet op gepleegd dient te worden.

Via Dutch Cuisine staat de Voedselagenda in contact met restaurants, via het programma Jong Leren Eten met intermediaire partijen en voedseleducatie initiatieven en via het servicepunt lokaal voedsel van NMU met betrokken burgers. Deze diversiteit van stakeholders is ook nodig voor de ketenaanpak om een product van de boer op het bord van de consument te krijgen. Het aantal primaire producenten in het overzicht betreft o.a. deelnemers van de inspiratietour voor de boer die georganiseerd is en door de inzet van de dealmaker korte keten. Het is goed om te benoemen dat via platforms als o.a. LaMi en vraagbaak landbouw van de provincie de Voedselagenda in verbinding staat met meer agrarisch ondernemers die in de korte keten actief zijn. De Voedselagenda maakt gebruik van deze ingangen. Net als dat er gebruik is gemaakt van het projectnetwerk Lokaal Voedsel Utrecht om het lokale voedselnetwerk te bereiken.

Belangrijkste resultaten en leerervaringen (vanuit projectleiders Voedselagenda)

- De Voedselagenda maakt gebruik van netwerkorganisaties en platformen, om via deze stakeholders actoren te bereiken die voor de provincie zelf lastiger te bereiken zijn. Het is van belang om in dit Voedselnetwerk te blijven investeren om daarmee toekomstig voedselbeleid te kunnen realiseren.
- Het voedselnetwerk is qua samenstelling aanvullend op de netwerken van andere beleidsprogramma's en opgaves binnen de provincie. De stakeholders hechten belang aan het contact met de Voedselagenda. Via de Voedselagenda worden ze ook over andere relevante ontwikkelingen en beleidsvelden op de hoogte gehouden.
- Er is voor de subdoelen onderscheid gemaakt tussen de doelgroep kinderen en volwassenen. Gedragsverandering bij volwassenen is daarmee minder expliciet geadresseerd, dit is echter voor beide doelgroepen een belangrijk thema.

- Het aantal stakeholders in de groep retail is betrekkelijk laag omdat er bewust voor gekozen is om daar geen focus op te leggen binnen het traject van dealmaker korte keten, en binnen overige projecten van de Voedselagenda. Dit geldt ook voor stakeholders uit de verwerkende industrie.
- Het is voor de toekomst nodig om meer lokale stakeholders te bereiken (retail, sportkantine, consumenten), echter deze actie hoeft niet bij de provincie Utrecht zelf te liggen.

Aantal stakeholders in het Voedselnetwerk

Netwerkorganisaties & platforms	24
Producentenorganisaties	8
Voedselbanken	17
Caterers	11
Gemeentes	18
Consultancy & adviesbureaus	10
Stichtingen	18
Provincies	11
Ministeries	2
Primaire producenten	56
Communities, initiatieven & coöperaties	12
Onderwijs- en Kennisinstellingen	10
Banken & verzekeraars	3
Brancheorganisaties	3
Ondernemers	10
Retail	4
Ziekenhuizen	2
Restaurants	7
Media	4
Organisaties en programma's gezondheid & educatie	5
CSA's, voedseltuinen & herenboeren	12
Voedselondernemers (producenten en verwerkers)	11
Groothandels	4
Overige	7

5. Projecten en activiteiten

Het grootste deel van het budget van de Voedselagenda is ingezet in projecten en inhuur. Hieronder worden de belangrijkste resultaten en leerervaringen van de drie grootste projecten uitgelicht. Voor deze projecten zijn groepsinterviews gehouden. Daarnaast vind je in bijlage 2 het totaaloverzicht van projecten en activiteiten. In deze lijst zijn alleen de projecten opgenomen die afgerond zijn of nog lopen. Er zijn ook diverse andere projecten voorgesteld (met name in het uitvoeringsprogramma 2021 en daar ook terug te vinden) die niet zijn uitgevoerd of in de verkennende fase zijn blijven hangen. Deze zijn niet opgenomen in het overzicht. Het hoofdstuk sluit af met een overzicht hoe de verschillende projecten hebben bijgedragen aan de subdoelen en ambities.

‘Het echte oogsten moet nog komen’

1. Project Dealmaker

Project Dealmaker is relatief recent gestart (januari 2023) en zit dus nog midden in de uitvoering. De dealmaker korte keten werkt vanuit de provincie op ondernemende wijze samen met (groepen) producenten en zakelijke afnemers om te komen tot lokale, duurzame deals met structurele afzet. Hier hoort ook het convenant 'Lokale en Duurzame voedselketens: Samen eten we provincie Utrecht mooier' bij, waar de provincie het goede voorbeeld mee uitdraagt.

Belangrijkste resultaten (ook 2024)

- **Broodje Utrecht⁴** wordt als een groot succes gezien. Het is niet alleen een mooi verhaal, maar het ziet er ook goed uit en is lekker en gevarieerd. Het heeft veel aandacht gegenereerd. Het is een uitdaging voldoende aanbod te hebben als de vraag naar het broodjes door succes groeit.
- **Biodiversiteit op je bord⁵** is een apart project wat onder het traject van dealmaker wordt meegenomen. Hierbij zijn 10 horecabedrijven aangehaakt en 18 Utrechtse producenten.
- **17 organisaties** hebben in 2024 het convenant ondertekend en er willen nog steeds nieuwe partijen aansluiten.
- **Dealmaker** is zichtbaar en vindbaar (online, op beurzen, via LinkedIn, app en in de media)

Meerwaarde volgens betrokkenen

- (Strategische) **meedenkkracht** en aanjager gedurende het hele proces.
- De inzet ligt niet volledig bij één persoon, en er is **breder budget** om verschillende expertises in te zetten als bijvoorbeeld marketing en concepten.
- **Niet alleen een convenant** is opgezet, maar er is ook een concreet resultaat (broodje Utrecht) aan gekoppeld.

Leerervaringen

- Het is belangrijk om te **focussen**, je kunt met beperkte capaciteit niet alles. Er is voor gekozen om in te zetten op bedrijfsketens (horeca en bedrijven) om tot deals met een substantieel volume te komen. Dit maakt dat andere partijen

(kleine partijen en gemeentes) minder proactief zijn ondersteund, wat door die partijen soms als gemis werd ervaren. Uiteindelijk is door deze keuze wel meer impact gerealiseerd.

- **Committeren** van partijen lukt vooral met een goed verhaal, tastbaar resultaat en (meestal) een eigen intrinsieke motivatie. De beste ingang binnen een bedrijf wisselt en is zoeken. Facilitair en duurzaamheid zijn de belangrijkste contactpersonen binnen de organisatie.
- **Het kost tijd.** De eerste samenwerkingen zorgen ervoor dat de provincie nu verdere stappen kan zetten en de organisaties die ze aanjagen zelf vervolgstappen kunnen gaan zetten. Twee jaar is te kort om gedragsverandering en daarmee ook structureel andere inkoop bij bedrijven te realiseren. Er kan nog veel geoogst worden. Het is aan te bevelen het project niet nu stop te zetten.
- **De vrije rol** (relatief) die de dealmaker heeft binnen de provincie maakt dat je een ondernemend persoon aan je kunt binden. Er is veel ondernemende en uitvoerende ruimte, wat flexibiliteit meebrengt om doortastend te werk te gaan. Hierdoor kan de dealmaker inspelen wat op dat moment het meeste impact lijkt te maken.
- De energie in trajecten stukt regelmatig doordat juridische en ruimtelijke vergunningstrajecten (o.a. bij gemeentes) veel tijd kosten. Bijvoorbeeld bij de wijziging van een bestemmingsplan of vernieuwende manieren om met gronden om te gaan. Deze bieden naar mening van de initiatiefnemers niet de ruimte die nodig is om de ambities van de Voedselagenda te realiseren. De kosten die bij deze trajecten gemoeid zijn staan ook niet in verhouding met de grootte (en het verdienvermogen) van de initiatieven.
- De provincie/overheid moet voorlopig **randvoorwaarden blijven creëren** om ketenpartijen bij elkaar te laten komen en gezamenlijke afspraken te maken, je kunt hier denken aan gezamenlijke doelen en projecten.

⁴ Een maandelijks wisselend broodje met overwegend producten uit de provincie.

⁵ Meer 'biodiversiteitsvriendelijke' producten op de menukaart.

2. Platform Lokaal Voedsel Utrecht

Het project en platform Lokaal Voedsel Utrecht is gestart via de LEADER-subsidie. Het LEADER-project heeft grotendeels tijdens Corona gedraaid, wat kennisdeling en netwerkvorming lastig heeft gemaakt. Ter verlenging en overbrugging heeft provincie Utrecht na afloop van de LEADER-periode het platform twee jaar langer gefinancierd en gefaciliteerd. In 2023 werd verkend of er genoeg energie en draagvlak was om het platform voort te zetten als coöperatieve organisatievorm. Het project en platform Lokaal Voedsel Utrecht is al uitgebreid geëvalueerd wat te vinden is op www.lokaalvoedsel-utrecht.nu en in de Voedselagenda voortgangsrapportage 2022. De belangrijkste resultaten en leerervaringen die zijn opgehaald in deze evaluatie gaan daarom over de laatste periode en (potentie voor) het vervolg.

Belangrijkste resultaten

- **Het netwerk en de kennisdeling** die daar heeft plaatsgevonden wordt als het meest waardevol benoemd door de deelnemers. Het zorgt voor verbreding van kennis, men leert veel nieuwe mensen kennen waardoor je andere perspectieven en ideeën hoort.
- **De continuïteit** die de provincie heeft geboden door het platform langer in te kunnen zetten was belangrijk. Hierdoor is er meer inzicht in waar energie zit en waar nog witte vlekken zitten bij het stimuleren van lokale voedselinitiatieven.

Leerervaringen

- Het is belangrijk zoveel mogelijk het **initiatief aan de initiatiefnemer** te laten en als provincie in een faciliterende rol te blijven.
- **Continuïteit:** Zonder aanjager en budget (provincie) was er niet voldoende energie het netwerk in de lucht te houden. Het is niet gelukt hiervoor een coöperatieve organisatievorm te vinden. Dit levert het dilemma of de provincie dit soort netwerken moet faciliteren, gezien het voor projectoverstijgende

uitwisseling tussen projecten zorgt. De verwachting is dat daarmee de transitie sneller zal gaan, maar de huidige vorm werkte niet voldoende.

- De **neutraliteit van LEADER** zorgt voor openheid van alle deelnemers, het is waardevol dit soort netwerken die in de haarvaten van de regio's zitten te benutten.
- **Gemeentes** zouden vanaf het begin meer betrokken moeten zijn bij voedselinitiatieven. Zij spelen vaak een rol in het project (bijvoorbeeld als afnemer) en zorgen voor regelgeving. De vele personele wisselingen binnen gemeentes worden als probleem gezien door de voedselinitiatieven.
- LEADER financiert alleen vernieuwende projecten (koplopers), volgers hebben ook wat nodig. Het zou waardevol zijn om vanuit de provincie/voedselnetwerk de volgers ook te betrekken.

3. Project het goede voorbeeld

In 2020 heeft de provincie een Green Deal Catering tussen de rijksoverheid en de provincies ondertekend waarin de opdracht wordt gegeven om meer duurzaam in te kopen. De overkoepelende naam voor dit project is 'Het Goede Voorbeeld' waarmee uitvoering plaatsvindt op het provinciehuis binnen de

*'Blijf je ermee bemoeien.
Dan hou je draagvlak'*

bedrijfs catering.. Dit is een samenwerking tussen verschillende organisaties: De provincie Utrecht, Greendish en Eurest (Compass-Group). Gedurende de uitvoering is ook Klimaat centraal betrokken geraakt bij dit project. Klimaat centraal heeft een uitvoeringsplan CO₂ routekaart opgesteld wat zich richt op reductie van CO₂-uitstoot binnen de interne organisatie. In 2024 wordt gezamenlijk opgetrokken in de aanbestedingsprocedure voor de nieuwe cateraar.

Belangrijkste resultaten

- **De succesformule:** In deze samenwerking tussen Greendish, de provincie en Eurest werd gekeken hoe aanpassingen in de eigen bedrijfs catering van de provincie konden plaatsvinden om duurzamer in te kopen en klanten lokale en gezondere keuzes te laten maken. De waarde hiervan is vooral dat obstakels om dit te verwezenlijken zijn geïdentificeerd.
- **De week zonder vlees** als themawEEK in bedrijfskantines. Doordat dit meerdere jaren draait kan het elk jaar verbeterd worden. Eén van de aanpassingen was bijvoorbeeld de naam veranderen in 'de groene keukenweek'. Het is belangrijk positief te benoemen waar wél op ingezet wordt, in plaats van wat niet aanwezig is.
- **De verspillingvrije week:** Eurest heeft samen met de provincie deze campagneweek gebruikt om collega's te inspireren in wat ze zelf kunnen doen om voedselverspilling tegen te gaan. Er zijn verschillende activiteiten ondernomen zoals een lunchlezing van Too Good To Go, een proeverij van verspillingvrije hapjes en een dagelijkse prijsvraag.
- **Vegetarisch banqueting map** voor de hele provincie (uitgezonderd Provinciale Staten).

Leerervaringen

- **Eigenaarschap:** Voor impact in bedrijfskantines is (gelijkwaardig) eigenaarschap nodig vanuit drie partijen: de cateraar, facilitair en beleid. Bij de provincie Utrecht was er vaak minder capaciteit en middelen, en dus minder betrokkenheid en draagvlak vanuit facilitair, waardoor minder resultaten zijn geboekt dan had gekund. Het is goed hier verder over in gesprek te gaan.
- **Inbedding in aanbesteding:** In de vorige aanbesteding (6-10 jaar geleden) was geen percentage genoemd voor lokaal voedsel. Dit maakt het lastig hierop te sturen. Doel was 40% lokaal voedsel in de bedrijfs catering te realiseren als opgenomen in de Green deal. Dit is 3% geworden. De verwachting is dat als het in de aanbesteding komt en daarmee bindend voor het contract van de cateraar, dit beter zal gaan.

- **Samenwerking in aanbestedingsdoelen** binnen de provincie zorgt ervoor dat er eenduidig gestuurd kan worden. Het is daarbij het meest effectief als in de nieuwe catering aanbesteding één verhaal wordt gemaakt van alle verschillende doelen (Circulaire samenleving (afval), CO₂, klimaatadaptatie, biodiversiteit, energie-impact, Voedselagenda).
- **Monitoring** is nog in ontwikkeling en kost veel tijd, maar het is wel belangrijk om te kunnen bijsturen. Knelpunten in monitoring zijn bijvoorbeeld een eenduidige definitie van 'lokaal' (is dat provinciaal of Nederland?). Daarbij zijn datastromen niet altijd makkelijk te ontsluiten voor monitoring of stabiel. Niet alle lokale ketenpartijen kunnen eenduidige data aanleveren. De verwachting is dat dit in de komende jaren steeds beter gaat omdat steeds meer knelpunten worden opgelost.
- Er kan meer ingezet worden op **positieve communicatie** (wat doen we wél). Bijvoorbeeld duurzame opties goedkoper maken, bordjes plaatsen met uitleg etc. Ook vanuit de provincie kan hierop worden ingezet door communicatie op de schermen actief in te zetten en bijvoorbeeld geen uitzonderingen te maken voor management of Provinciale Staten.

Overige activiteiten en leerervaringen

Ongeveer de helft van de geïnterviewden was ook bij andere activiteiten van de Voedselagenda betrokken, zoals kleine projecten, samenwerkingen of netwerkbijeenkomsten. Geïnterviewden noemen soms ook andere activiteiten vanuit de provincie die in aanpalende projecten hebben plaatsgevonden en relevant zijn om te vermelden.

Belangrijkste resultaten en leerervaringen

- De plattelandscoaches, gecoördineerd door Agenda Vitaal Platteland, worden meerdere malen positief genoemd. De agrarische sector waardeert het erg als gemeentes en provincie naar hen toe komen. Voedselagenda onderhoudt contact met de plattelandscoach die actief is op het thema nieuwe verdienmodellen.

- De reacties op het Boerderij in de Kijker project zijn positief. Het thema voedsel en jeugd wordt door diverse respondenten heel belangrijk gevonden. Zeker als hier praktische invulling aan wordt gegeven door zelf te gaan kijken en dingen te doen.
- Veel mensen vonden de inspiratiesessies voor gemeentes heel waardevol. Een wens zou zijn deze minder vrijblijvend te maken en te combineren met een tastbaar (gezamenlijk?) project.

*Agrarier: 'Ik denk soms dat wij
de provincie als inspiratie dienen
in plaats van andersom'*

- Uit de gesprekken komt naar voren dat er de afgelopen jaren (te) weinig samenwerking heeft plaatsgevonden met gemeentes en regio's. Vanuit de regio's en gemeentes werd dit gemist. Gemeentes met minder landelijk gebied ervaren dat hun thema's minder onderdeel zijn van het voedselbeleid van de provincie en er minder aandacht voor stedelijke voedselvraagstukken is. Daarnaast is het voor gemeentes niet duidelijk waarvoor ze precies bij wie kunnen aankloppen. Duidelijkheid over elkaars rol zou daarbij helpen.
- Sommige thema's als logistiek, digitalisering of consument en gedrag werden enkele keren genoemd in interviews als belangrijk om extra op in te zetten. Echter het werd in deze gesprekken niet voldoende concreet wat de rol van de provincie zou zijn. Ook werd enkele keren aangegeven dat dit juist bij andere partijen ligt.

Bijdrage van projecten aan ambities en subdoelen

Terugkijkend naar de ambities en subdoelen is zowel financieel als in het aantal projecten te zien (bijlage 2 en 3) dat er aan beide ambities hard is gewerkt. Er is daarbij meer ingezet op ambitie 1 dan op ambitie 2. Dit was vooraf ook te verwachten gezien bij de start met name aandacht voor creëren van verdienvermogen, en daarmee voor de korte keten.

In bijlage 2 is te zien dat de projecten met name op instrumentarium zijn gesorteerd. Voor de evaluatie is ook geprobeerd inzichtelijk te maken hoe alle individuele projecten bijdragen aan de subdoelen en ambities. In bijlage 5 staat een reflectie van de projectleiders van de Voedselagenda hoe zij hierop terugkijken. Echter het bleek lastig om de impact van de individuele projecten van de Voedselagenda op de (Utrechtse) Voedseltransitie concreter zichtbaar te maken. Daarnaast dragen diverse projecten aan meerdere subdoelen bij. Tenslotte is ook al in de quickscan geconcludeerd dat het door de breedte van de ambities lastiger is om deze aan de individuele bijdragen van projecten te verbinden. Deze bevinding wordt meegenomen in de aanbevelingen.

Activiteiten bij samenwerkingspartners

Kijkend vanuit de Theory of Change leiden projecten en activiteiten pas echt tot impact als resultaten worden overgenomen door samenwerkingspartners. Wat vervolgens tot impact kan leiden bij partijen (burgers en ondernemers) die buiten het directe bereik van de provincie zijn. Voor de drie grote projecten zijn er diverse aanwijzingen dat er nieuwe activiteiten zijn ontstaan bij samenwerkingspartners:

- Project Dealmaker heeft laten zien dat met focus en voldoende tijd er echt iets van de grond getild kan worden om met een significant aantal lokale ondernemers te werken aan lokaal voedsel.
- Platform Lokaal Voedsel Utrecht werd gewaardeerd door de lokale deelnemers, al is niet duidelijk of het netwerk ook echt tot andere activiteiten heeft geleid bij de deelnemers. Ontmoeting met gelijkgestemden was wel een stimulans voor de deelnemers om verder te gaan met de activiteiten op voedsel in Utrecht waar zij al mee bezig zijn.
- In het goede voorbeeld zijn concrete en tastbare resultaten dat het project heeft geleid tot andere/nieuwe activiteiten bij de cateraar Eurest.

Voor alle projecten geldt dat de potentie groter is dan wat tot dusverre is bereikt.

6. Rol van de provincie in voedseltransitie

Vanuit de Voedselagenda wordt een reeks aan instrumenten ingezet (zie inzet beleidsinstrumentarium op de volgende bladzijde). De wens was om inzicht te krijgen in welke daarvan effectief zijn in deze en toekomstige fases van de voedseltransitie. Bij deze evaluatie is ervoor gekozen dit te koppelen aan de bredere vraag wat de rol van de provincie in de voedseltransitie is en wat daarbij passend kan zijn. De Voedselagenda had als doel in te spelen op vraagstukken en behoeftes van de initiatiefnemers en netwerken die binnen dit thema actief zijn. Op deze manier zou de provincie alleen een rol nemen waar deze ook echt nodig was.

Voor het duiden van de rol van de provincie werkt Buitenklank met een afgeleide van het model van de Argumentenfabriek (zie figuur 2 en toelichting hieronder). Op dit moment heeft ook de evaluatie van de Samenwerkingsagenda landbouw van de provincie plaatsgevonden. Hierin wordt gewerkt met het NSOB-model voor overheidsrollen⁶ wat vrij vergelijkbaar is. Het NSOB-model heeft ook een basis in hoe je stuurt op resultaten. Ons model geeft concreter aan waar de organisatie in een projectteam staat. De hieronder genoemde rol als verbinder/facilitator komt het meest overeen met de netwerkende of responsieve overheid uit het NSOB-model.

Rol van de provincie

Er is een spanningsveld in hoeverre provincies zich bezig moeten houden met wat er bij burgers op het bord komt te liggen. Echter de provincie staat wel aan de lat voor het behalen van maatschappelijke doelen zoals: klimaat, natuur en

gezondheid. Voedsel is daarbij één van de strategische thema's waarmee de provincie een positief geluid kan laten horen bij zowel lokale ondernemers in de landbouwtransitie als bij gezondheidsorganisaties.

De diverse rollen die een organisatie kan pakken in een thema als de voedseltransitie (zie figuur 4) lopen van afwachtend (waarbij je de uitvoering overlaat aan anderen en het resultaat vrij laat) tot verbindend/faciliterend (waarbij je gezamenlijk uitvoert en kunt meesturen op gewenst resultaat) tot regiserend/uitvoerend (waarbij je het middelpunt bent van een projectteam en uitvoering en resultaat naar je toetrekt). Uit de interviews komt als rode draad naar voren dat de Voedselagenda zich met name zou moeten inzetten als verbinder/facilitator, om te kunnen werken vanuit de drijvende kracht van ondernemers in het gebied. Bij verbinden/faciliteren hoort o.a. informatie verstrekken, initiatiefnemers aanjagen en belonen en netwerken faciliteren.

Op dit moment pakt de provincie ook af en toe de regisseursrol (zoals bij Project Dealmaker). Dit wordt gewaardeerd door het netwerk, maar dit zou een tijdelijke rol moeten zijn en alleen bewust ingezet moeten worden. Ook is het voor de lange termijn niet de oplossing voor de voedseltransitie. Als de provincie te veel de lead neemt en als eigenaar wordt gezien is het risico dat de energie in een gebied (de drijvende kracht) niet voldoende gevolgd wordt, de provincie taken oplegt aan partners en de impact van activiteiten en projecten vermindert. Daarbij heeft de provincie niet voldoende capaciteit en uitvoeringskracht. Het is daarom belangrijk om als provincie bestaande netwerken te

benutten, te versterken, te verdiepen en uit te breiden en niet 'from scratch' op te zetten. Te luisteren naar wat partijen in die netwerken nodig hebben, en te kijken hoe je als provincie daarin kunt verbinden of faciliteren.

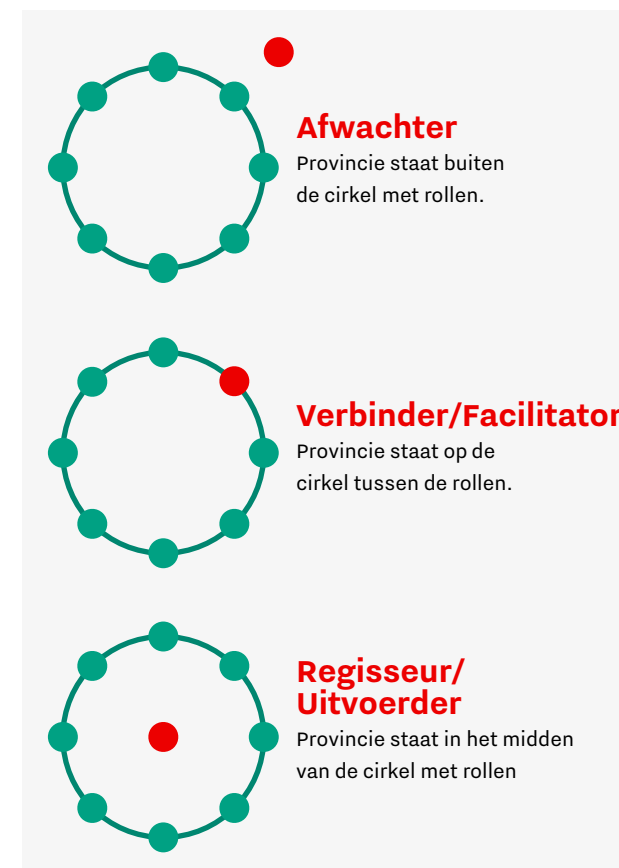

Fig 2: verschillende rollen, met in rood de plek van de provincie. Vrij naar Rollenkaart Argumentenfabriek.

6 <https://communicatiekompas.nl/vakmanschap/rollen-van-de-overheid>

De provincie heeft ook een overzichtsrol: De provincie kan breder en strategischer denken. Het gaat niet alleen om de boer, maar de financieringsroutes en de marktkant zijn ook een essentieel onderdeel. Daarbij gaat het ook om borging in de toekomst: Het is nodig om goede lange termijn afspraken te maken en continuïteit te kunnen bieden, zowel in aanspreekpunten als in bijvoorbeeld aanbestedingsafspraken.

In gesprekken werd de suggestie gedaan om op strategisch niveau een verhaal te hebben wat kansen zijn voor de provincie Utrecht. Wat zijn de behoeftes van de inwoners? Waar liggen wat betreft ondernemers de mogelijkheden qua lokale voedselproductie? Hoe past dat bij het lokale bodem-, water- en ecosysteem en voor welke type productie en producten kiezen we dan? Dit strategische verhaal krijgt hopelijk steeds meer vorm en komt ergens samen met de uitvoering van de gebiedsprocessen, oplossen van ruimtelijke knelpunten (RO) en de verdere uitwerking van het UPLG.

Inzet van beleidsinstrumentarium

De Voedselagenda heeft op diverse manieren projecten en activiteiten gerealiseerd (zie beleidsinstrumentarium inzet hiernaast). In de evaluatie is de vraag meegenomen of het voor de toekomst aan te raden is deze beleidsinstrumenten meer strategische in te zetten of met sommige juist te stoppen. Uit de interviews, de analyse van de projectresultaten en kennis over transitie komt als belangrijkste overweging naar boven dat het beleidsinstrumentarium moet worden gezien als middel en niet als doel. **Het is nu niet nodig om met een bepaald instrument te stoppen** of specifiek te ontwikkelen. Als op dit moment de diversiteit aan instrumenten beperkend werkt kan het aantal versimpeld worden, maar vanuit impact gedacht is dat niet noodzakelijk. Het is vooral belangrijk om per geconcretiseerd (sub)doel te kijken welk instrument daar het beste bij past. Met daarbij de keuze welke instrument aansluit bij de rol die de Voedselagenda in een project wil pakken.

Instrumentarium

- Mogelijk maken
- Juridisch ruimte geven
- Onderzoeken
- Inspireren en samenwerken
- Goede voorbeeld geven
- Monitoring

Kijkend naar de zes genoemde beleidsinstrumenten is de verwachting dat komende periode het belangrijk blijft om te inspireren, samenwerken en projecten mogelijk te maken. Een essentiële randvoorwaarde bij (vernieuwende) projecten is daarbij het creëren van juridische ruimte. Hiervoor is extra aandacht nodig. De (impact gerichte) monitoring is ondersteunend en zorgt voor meer sturing. Voor geloofwaardigheid is het belangrijk om zelf het goede voorbeeld te blijven geven. Voor onderzoeken kan het initiatief meer bij andere partijen liggen. Echter bij onderwerpen die de provincie als concrete doelstelling heeft opgenomen kan cofinanciering worden geleverd.

‘De provincie mag leren meer risico te nemen en af en toe het ambtelijk apparaat in de kast te hangen.’

Een van de regelmatig genoemde knelpunten waar de provincie een belangrijke rol in heeft is het **tekort aan juridische ruimte** bij de uitvoering van vernieuwende projecten. Zowel qua vergunningverlening (doorlooptijd en integrale aanpak), als keuzes in ruimtelijke ontwikkeling die nu niet gemaakt worden. Dit ligt niet alleen bij de provincie, maar ook bij de gemeentes. Juridische knelpunten die genoemd worden omvatten onder andere het niet kunnen weren van specifieke voedselaanbieders in wijken,

weinig flexibiliteit in aanpassingen van bestemmingsplannen bij verbreding van activiteiten of moeite met de hoeveelheid en begrijpelijkheid van voorwaarden bij regelingen. Echter, als de provincie vooruitstrevend beleid wat betreft voedsel wil stimuleren is het belangrijk dat dit gedragen wordt door strategisch grondbeleid, RO-beleid en de vergunningverlening zowel bij de provincie als bij gemeentes. Dit is ook bij het rekenkameronderzoek als één van de aanbevelingen naar voren gekomen en zou hoog op de agenda moeten staan voor de komende jaren. Een nadere uitwerking hiervan is aan te bevelen.

7. Aanbevelingen

‘De provincie staat niet voor niks tussen rijk en gemeente in en moet deze twee verbinden’

Vanuit deze evaluatie worden de volgende aanbevelingen gedaan. De aanbevelingen zijn opgesteld vanuit de onderstaande vragen. Met als doel deze mee te kunnen nemen in de herijking van de Voedselagenda.

- Wat willen we voorzetten en wat willen we niet meer doen als provincie?
- Wat is passend bij onze rol als provincie, wat is effectief en wat heeft impact?

De aanbevelingen zijn voor het overzicht samengevat in vijf onderwerpen. De eerste vier meer op proces (ambities en doelen, samenwerking, integraliteit en communicatie), de vijfde meer inhoudelijk. Uiteraard zijn ze onderling met elkaar verbonden en zijn er veel raakvlakken.

Concrete ambities en doelen formuleren

De huidige ambities en (sub)doelen zijn vrij breed. Wat gezien de start en context van de Voedselagenda (zie hoofdstuk 1) te verklaren is. De ambities zijn niet tijdsgebonden en hebben een heel hoog ambitieniveau terwijl het budget en de capaciteit van de Voedselagenda beperkt is. Waar ze concreet zijn gemaakt, betreft dit vaak de inzet van de provincie en is dit minder duidelijk gekoppeld aan de gewenste impact.

Om beter te kunnen sturen, meer te positioneren en het budget niet versnipperd in te zetten is het belangrijk concrete ambities en (tussen)doelen neer te zetten, die meer gefocust en minder vrijblijvend zijn. Waarvan de impact te monitoren is en ieders rol duidelijk wordt gemaakt (overheden, bedrijven en onderwijs). Op

dit moment bestaat de monitoring voornamelijk uit een overzicht van de stand van zaken (aantal en type activiteiten).

De aanbevelingen zijn daarmee:

- Begin vanuit de impact (stip op de horizon) die je wilt behalen en werk terug in de tijd om te komen tot **scherpe en haalbare doelen** voor de korte, middellange en lange termijn. Koppel deze doelen aan activiteiten en gedragsverandering en maak (vooraf) concreet wat door wie moet worden gerealiseerd in welke tijd en met welk budget. Heb **alle schakels in beeld** en bepaal wat de belangrijkste knelpunten zijn.
- **Maak keuzes** wat er voor de aankomende periode haalbaar is (waar kun je het verschil maken) en waar binnen de provincie draagvlak voor is. Echter zorg ook dat je de essentiële knelpunten meeneemt en durf overtuigende voorstellen te doen om doorbraken te creëren, ook als deze niet direct in het coalitieakkoord passen.
- **Maak helder wat je waarmee bedoelt**, bijvoorbeeld wat omvat de term ‘lokaal’ of ‘duurzaam’. Neem daar inzichten uit andere organisaties (bv. voedingscentrum) voor over als deze passend zijn.
- Zet gezond en duurzaam los van elkaar.

Meer samenwerking met gemeentes en regio's

Gemeentes die aanwezig waren bij de inspiratie/netwerksessies, vonden deze heel waardevol. Echter uit de gesprekken komt ook naar voren dat er de afgelopen jaren (te) weinig samenwerking heeft plaatsgevonden met gemeentes en regio's. Vanuit de regio's en gemeentes werd dit gemist. Vanuit ondernemers werd

gevoeld dat provinciaal beleid niet altijd aansloot bij gemeentelijke mogelijkheden.

De aanbevelingen zijn daarmee:

- Zorg voor een **duidelijke rolverdeling** en communiceer die naar gemeentes en regio's. Zowel wat betreft RO-procedures, als financiering en ondersteuning. Dit zorgt er mede voor dat ondernemers minder heen en weer worden gestuurd en maakt dat gemeentes weten waarvoor ze kunnen aankloppen bij de provincie.
- Kijk waar je de **politieke lijn kan inzetten** om banden met gemeentes m.b.t. voedselbeleid te versterken.
- Kijk of er naast de dealmaker voor bedrijven ook **ondersteuning voor gemeentes** mogelijk is. Bijvoorbeeld in (budget voor) het opstellen van een voedselvisie of juridische denkkracht om meer ruimte in vergunningverlening of RO-keuzes te faciliteren. Veel gemeentes zijn bezig met dezelfde dingen! Bij RO-zaken kan het team Gemeentelijke Ruimtelijke Ontwikkeling mogelijk ingezet worden, aansluitend op de werking van de omgevingstafel. Via een voedselvisie kan de gemeente inzicht krijgen in wat de meerwaarde van Voedselbeleid voor hun huidige speerpunten kan zijn
- Zorg dat doelen van de provincie zoveel mogelijk aansluiten bij wat gemeentes kunnen leveren of zet actief in op het oplossen van de knelpunten. En andersom, zorg dat **doelen van gemeentes** terugkomen in de Voedselagenda. Zorg voor haakjes en concrete verbindingen met thema's als duurzaamheid, klimaatadaptatie, toerisme, economie, voedselarmoede en gezondheid.
- Zet in op de **vertaalslag van beleid naar uitvoering**. Vanuit gemeentes is er behoefte om minder te praten

en meer te doen, bijvoorbeeld in de vorm van kleine samenwerkingsprojecten.

- Zet naast gemeentes in op (informele) **regio's**. Soms is het voor gemeenteambtenaren makkelijker om in regionaal verband aan voedsel te werken dan vanuit een gemeentelijke rol.

Integraliteit als basis

De Voedselagenda is als onderdeel van de Samenwerkingsagenda Landbouw (SAL) al verbonden met het landbouwbeleid. Dit is echter nog niet breed genoeg, zoals ook één van de aanbevelingen van het rekenkameronderzoek was. Voedsel is een doorsnijdend thema dat aan allerlei thema's raakt. Het verbindt productie, consumptie, gezondheid en duurzaamheid. Het is daarom belangrijk regelmatig uit te zoomen en naar het grote plaatje te kijken voor je weer terug inzoomt om prioriteiten te stellen. Een integrale aanpak levert daarmee soms een spanningsveld tussen integrale ambities en concrete uitvoering, echter integraal werken is op dit thema noodzakelijk. Zeker als provincie. Als de provincie (als facilitator) overzicht houdt en de breedte in zicht brengt, zorgt dit voor meer verbindingen tussen thema's en aansluiting bij stakeholders (waaronder gemeentes) die dan de uitvoering effectiever kunnen oppakken.

De aanbevelingen zijn daarmee:

- Maak een **integrale agenda** met concrete stappen en (tussen)doelen voor het voedselthema en zoek actief de samenwerking met de agenda's waar deze stappen moeten landen om het effectief te kunnen uitvoeren. Neem hierbij gedragsverandering mee als belangrijk onderdeel.
- **Zorg in alle provinciale programma's voor haakjes** (sociaal, klimaat, verstedelijking, landbouw, RO, ...) waarop voedselinitiatieven te realiseren zijn (zonder op deze programma's te wachten). Voorbeeld: recent is bij de sportagenda 'sport en voedsel' als thema en ambitie toegevoegd. Hierdoor ontstond extra de verbinding met de Voedselagenda via JOGG.

- Zet **extra in op de samenwerking** binnen de provincie. En specifiek met betrekking tot ruimtelijke ordening (RO) en vergunningverlening moeten voor succesvol voedselbeleid integrale afwegingen worden gemaakt. Wanneer het RO-beleid niet op orde is dan loopt al het andere ook vast. Kijk of het mogelijk is (e.v.t. gezamenlijk met Landbouw) integrale projectateliërs te realiseren die vraagstukken kunnen oppakken.

Communicatie en zichtbaarheid doelgericht versterken

Uitgangspunt in de Voedselagenda 2021-2023 was dat de provincie vindbaar en benaderbaar is. In de gesprekken met stakeholders komt hier een gemengd beeld naar voren.

Er is veel aan communicatie gedaan en uitgedragen wat er gebeurd is, echter buiten de vaste kring was de zichtbaarheid laag. In de veelheid aan thema's die een provincie heeft, gaat dit snel verloren. Als er contact is gemaakt met de projectleiders van de Voedselagenda was de ervaring positief. De dealmaker was redelijk goed te vinden en benaderbaar, mede door de keuze om specifiek een bepaalde doelgroep te benaderen.

'Ga eropuit, benut andere netwerken'

De provincie heeft veel samengewerkt met organisaties die dichterbij specifieke doelgroepen zitten of een herkenbare boodschap naar buiten uitdragen (JOGG, GGD, MVO NL, IVN, Jong Leren Eten, LEADER, Voedingscentrum, maar ook grotere bedrijven en bedrijfskantines). Deze samenwerkingen verliepen goed en het is de verwachting dat deze organisaties door de extra activiteiten van de provincie de boodschap van de Voedselagenda doorgeven en daarmee meer impact maken. De grootste doelgroep die niet goed bereikt is, zijn de gemeentes, het is belangrijk om hier extra aandacht voor te creëren (zie ook alinea hieronder).

De aanbevelingen zijn daarmee:

- Zet in op communicatie binnen de provincie om de verbinding te versterken met de andere teams die voedselbeleid zouden moeten omarmen (sociale agenda, vitale samenleving, klimaatadaptatie, juridisch, RO). Creëer een positieve reuring. Zorg dat medewerkers meer op de hoogte zijn van projecten die intern worden uitgevoerd zoals 'de verspillingenvrije week' en 'de groene keukenweek' om zo ook meer draagvlak te creëren.
- Koppel organisaties en namen aan je concrete ambities en doelen (wie is waarvoor nodig) en focus je communicatie op hen. Benut hiervoor netwerken die er in de regio's zijn en biedt hen eventueel ondersteuning aan in communicatie.
- Zet specifiek in op communicatie naar gemeentes en kijk hoe je daarbij kunt aansluiten bij thema's die belangrijk voor hen zijn.
- Let op communicatie richting agrarische ondernemers: spreek niet alleen boeren aan die mee willen in de projecten, maar benader de breedte aan ondernemers om polarisatie te voorkomen. Spreek bijvoorbeeld niet over koplopers dat impliceert achterblijvers, maar gebruik verbindend taalgebruik.
- Laat jezelf zien: af en toe zelf met je poten in de klei gaan staan om te zien waar je geld aan uitgeeft als provincie wordt gewaardeerd.

Inhoudelijke thema's en projecten

Naast aanbevelingen op proces (doelen, samenwerking, integraliteit, communicatie) is ook geëvalueerd wat inhoudelijke aanbevelingen zijn qua thema's en projecten. In interviews werd aangegeven dat het belangrijk was goedlopende thema's door te zetten en aanvullend enkele onderwerpen op te pakken. Oftewel doorbouwen op wat al is neergezet.

De inhoudelijke aanbevelingen zijn daarmee:

- Doorgaan met de dealmaker en korte keten initiatieven. Oogsten wat in de pijplijn zit. Kijk waar je meer terug kunt naar een faciliterende rol.
- Doorgaan met voedsel en jeugd. Liefst nog breder door het niet alleen als uitje naar de boerderij in te zetten, maar te laten terugkomen in meer facetten op school. Overweging: neem voor een voedselvaardige overheid beleidsmedewerkers ook af en toe mee naar deze activiteiten.
- Doorgaan met kennisdeling. Kijk hoe activiteiten georganiseerd kunnen worden (eventueel door samenwerkingspartners) voor zowel ketenpartijen, als voor gemeentes. Zodat mensen elkaar kunnen vinden en van elkaar kunnen leren. Bij voorkeur minder vrijblijvend en gecombineerd met concrete acties en doelen.
- Extra aandacht voor voedselinitiatieven in de stedelijke omgeving en kwetsbare wijken.
- Extra aandacht voor gezondheid en preventie. Aspecten die genoemd werden zijn: Bewegen en gezond eten combineren. Beleving creëren op de boerderij zodat kinderen vroeg meekrijgen wat gezond voedsel is. Aandacht voor voedselarmoede in deze initiatieven, zodat iedereen mee kan doen.

Boerderij in de kijker:

'Als ze met hun dichtgeknepen neus uitstappen, 'want het stinkt', en aan het eind willen ze allemaal op de boerderij wonen.'

Afsluitend

Met deze evaluatie is een beknopte kwalitatieve en kwantitatieve analyse uitgevoerd waarvan de belangrijkste resultaten, leerpunten en aanbevelingen in dit rapport zijn toegelicht. Het overkoepelende beeld dat naar voren komt is dat de Voedselagenda in relatief korte tijd met relatief beperkte middelen veel gerealiseerd heeft. Zowel in netwerkopbouw als in projecten en activiteiten. Voor de twee vastgestelde ambities is een goede basis gelegd om op verder te bouwen. Echter er is ook nog veel te oogsten en het is daarmee belangrijk om in een vervolg op de Voedselagenda 2021-2023 hierop in te zetten.

De aanbevelingen die hierboven zijn vermeld, zijn bedoeld om meer sturing en grip te krijgen op het complexe en integrale onderwerp wat de voedseltransitie is. Met meer sturing krijg je als Voedselagenda beter zicht op welke impact je kunt realiseren als organisatie, in samenwerking met je voedselnetwerk. Daardoor kun je (nog meer) duidelijke keuzes maken in waar je middelen en capaciteit op inzet. Hiervoor zijn aanbevelingen over starten vanuit integraliteit en het formuleren van haalbare doelen en ambities, gekoppeld aan de juiste samenwerkingspartners, het meest belangrijk.

'We hebben allemaal een rol te spelen, we moeten mensen helpen om die rol te vinden. Waar zit jij in het grotere plaatje?'

De voedseltransitie gaat niet vanzelf. Er blijft ook de komende jaren een mix van projecten en activiteiten (vanuit diverse beleidsinstrumenten) nodig om als verbinder en facilitator op te kunnen treden. Het is een kunst om de balans te zoeken tussen verbinden, positief stimuleren, voelen waar de energie zit en weten wat er speelt, een stap naar voren te zetten, te faciliteren en dan terugtrekken zodat initiatieven door het gebied gedragen kunnen worden.

Bijlage 1. Monitoringsoverzicht met resultaten

Opgesteld door projectleiders van de Voedselagenda.
Van de 13 gewenste resultaten zijn er 10 behaald

AMBITIE 1: KORTE KETEN

Subdoel 1: Vergroten vraag en betere afstemming vraag-aanbod

Gewenst resultaat 1.1.1:
5% van de consumptie is lokaal geproduceerd.

Informatie niet beschikbaar. Onduidelijk of resultaat behaald is.

Uiteindelijke resultaten:

2020:

- 14, 3% (334 bedrijven) van primaire agrarische bedrijven verkoopt via korte keten.
- 30% van ondernemers met korte keten verkoop haalt meer dan 50% omzet via korte ketens
- totale omzet van agrarische producten verkocht via korte ketens: 31 miljoen euro per jaar (2020) voor food/non-food, bijgesteld naar 24 miljoen voor alleen food (onderzoek WEcR 2022)
- 3% consumptie korte keten producten (marktaandeel 143 miljoen) binnen totale omzet horeca, food service, retail

2023:

De data van totale omzet van agrarische producten via de korte keten en % van bedrijven die verkopen via de korte keten zijn pas eind 2024 beschikbaar. Het is dus onduidelijk in hoeverre dit gewenst resultaat behaald is.

Gewenst resultaat 1.1.2:

Eigen bedrijfsrestaurant koopt lokaler in (eind 2022 ligt het percentage lokaal ingekochte producten rond 40%)

Niet geslaagd, ondanks inspanningen Voedselagenda

Uiteindelijke resultaten 2023

- Percentage producten uit de korte keten: 7% minder in 2024 dan in 2020. Nulmeting 2020: 10%.
- Meting begin 2024: 3% lokaal in assortiment (= producten met niet meer dan één tussenschakel).

In dit traject is het meten van welke producten uit de korte keten kwamen lastig gebleken en de meting is elk jaar op een andere manier uitgevoerd, naast dat lokaal inkopen moeilijker en duurder bleek te zijn.

Gewenst resultaat 1.1.3:

100 unieke aantal matches door matchmaker tussen producenten en afnemers.

Geslaagd en gerealiseerd dankzij inspanningen Voedselagenda

Uiteindelijke resultaten:

- Door Lokaal Voedsel Utrecht en de Dealmaker Korte Keten is hard gewerkt aan het behalen van deze matches.
- Periode 2019-2021: nieuwe contacten & contracten tussen 100 producenten en 50 afnemers;

- Periode 2022: 11 nieuwe contacten & contracten gelegd tussen ondernemers/organisaties (inzet voedselmakelaarschap 2022), 28 overige verbindingen.
- Periode 2023: +/- 50 - 60 nieuwe contacten zijn gelegd tussen producenten, organisaties en ketenpartijen.

Subdoel 2: Sterke boer-burgerverbinding

Gewenst resultaat 1.2.1:

10% meer voedselinitiatieven in 2023 die activiteiten over boer-burger, voedselherkomst organiseren t.o.v. 2022.

Geslaagd en gerealiseerd dankzij inspanningen Utrechtse stakeholders.

Uiteindelijke resultaten:

Er is volgens de Voedselagenda en deze monitoring een groei geweest van 191 naar 240 voedselinitiatieven. Deze groei is niet te verklaren door inspanning van de Voedselagenda. De groei kan ook verklaard worden omdat het netwerk van de Voedselagenda is uitgebreid.

Gewenst resultaat 1.2.2:

% of aantal meer Utrechtse boeren dat boerderijeducatie verzorgd.

Geslaagd en gerealiseerd dankzij inspanningen Utrechtse stakeholders.

Uiteindelijke resultaten 2023

Aantal educatieboeren is gelijk gebleven met 41 boeren. Er is geen groei geweest. Uit de evaluatie van het programma Boerderij in de Kijker blijkt wel dat het als succesvol gezien wordt en er is wel een groei geweest in het aantal klassen, en daarmee het aantal kinderen die bereikt is.

Subdoel 3: Sterke korte keten

Gewenst resultaat 1.3.1

10 subsidies zijn verstrekt voor het opzetten en optimaliseren van korte ketens/verbouwen van lokaal voedsel, voedselbewustwording in de periode 2021-2023

Geslaagd en gerealiseerd dankzij inspanningen Voedselagenda

Uiteindelijke resultaten:

Door de Voedselagenda zelf zijn geen subsidies uitgegeven binnen dit subdoel. Er is wel een bijdrage geleverd door het beleidskader voor de POP3-subsidie in 2022 op papier te zetten, en hiervoor ons netwerk te activeren. Er zijn hierdoor zes projecten gefinancierd.

Hiernaast zijn er vier cofinancieringen aan LEADER-projecten rondom korte ketens verstrekt.

Gewenst resultaat 1.3.2

De provincie heeft zeven netwerk-inspiratie-bijeenkomsten als organisator/medeorganisator georganiseerd op het gebied van korte ketens

Geslaagd en gerealiseerd dankzij inspanningen Voedselagenda

Uiteindelijke resultaten:

vijf FPUR bijeenkomsten, vier bijeenkomsten LVU, een bijeenkomst vanuit provincie Utrecht over zuivelverwaarding in de provincie, een POP3-bijeenkomst projecten samenwerking voor innovatie, een bijeenkomst vanuit Voedselagenda zelf over de Voedseltransitie voor gemeenteambtenaren.

AMBITIE 2: GEZONDE EN DUURZAME VOEDSELKEUZES

Subdoel 1: Gezonde voedselomgeving

Gewenst resultaat 2.1.1

Drie interventieonderzoeken op wijkniveau gezonde voedselomgeving (Overvecht, Rhenen en Veenendaal) zijn gerealiseerd en de 'Interventie roadmaps voor wijk, mkb, ziekenhuizen en zorginstellingen' zijn deelbaar zijn binnen de provincie.

Geslaagd en gerealiseerd dankzij inspanningen Utrechtse stakeholders.

Uiteindelijke resultaten:

Er zijn twee experimenten gestart en afgerond in Veenendaal en Utrecht (Overvecht). De resultaten van dit interventieonderzoek zijn in 2024 gepresenteerd en deelbaar voor de provincie om te gebruiken.

Gewenst resultaat 2.1.2

Kennis en praktijk uitwisseling tussen Utrechtse gemeentes vindt plaats en wordt gefaciliteerd

Geslaagd en gerealiseerd dankzij inspanningen Voedselagenda

Uiteindelijke resultaten:

Er is maar één gemeente die beleid rondom voedsel specifiek heeft opgeschreven: de gemeente Utrecht. In 2024 is deze stedelijke Voedselagenda echter niet meer actief vanwege een tekort aan capaciteit. Bij overige (ongeveer 18) gemeentes zit vooral preventieakkoord/ gezondheid/ sport/ gezonde leefomgeving in het beleid. Dit komt overeen met de groei van JOGG gemeentes. In de provincie zijn we van 11 naar 16 JOGG gemeentes gegaan in drie jaar.

Daarbij heeft de Voedselagenda twee netwerkbijeenkomsten georganiseerd voor de doelgroep gemeenteambtenaren. Hier zijn het eerste jaar zeven gemeentes en het tweede jaar 11 gemeentes op af gekomen.

Gewenst resultaat 2.1.3

4-5 gemeentelijke experimenten voor de gezonde voedselomgeving zijn gerealiseerd

Niet geslaagd, ondanks inspanningen Voedselagenda

Uiteindelijke resultaten:

Er is een verkenning gedaan om twee pilots te starten over de aanpak eetomgeving rond vo- en mbo-scholen van JOGG. Deze zijn niet opgestart doordat er geen draagvlak was bij enkele key stakeholders, waaronder de vo-scholen.

Gewenst resultaat 2.1.4

Eigen bedrijfsrestaurant heeft een voorbeeld-functie en geeft het goede voorbeeld. De provincie Utrecht heeft andere (overheids-) organisaties in de Utrechtse regio gestimuleerd dit te volgen.

Geslaagd en gerealiseerd dankzij inspanningen Voedselagenda

Uiteindelijke resultaten:

Om het bedrijfsrestaurant te verduurzamen is er een interne samenwerking geweest tussen de Voedselagenda, Facilitair en de cateraar Eurest. Vanuit extern bureau Greendish is de provincie hierbij ondersteund en is er gewerkt aan verschillende doelstellingen:

Eind 2023 is:

1. een kleine groei in aanbod korte keten producten gezien:

Het meten van deze indicator is niet consequent gedaan. Pas in 2023 is een eerste correcte nulmeting gedaan. Vanaf 2024 zien we pas de eerste effecten van de maatregelen die genomen zijn;

2. co2 uitstoot van gerechten/milieu impact gerechten met 57% verlaagd;
3. het vegetarische aanbod van 39% naar 75% gegaan, in de samenstelling van de top lunchgerechten zit 50% meer groente t.o.v. 2020;
4. voedselverspilling met 32% verlaagd.

Daarnaast, om onze eigen gemeentes te inspireren, heeft de provincie besloten om het ambitiedocument van JOGG te ondersteunen: de VNG, gemeente Utrecht en gemeente Veenendaal hebben deze overeenkomst ook ondertekend.

Ten slotte heeft de provincie het convenant 'Samen eten we provincie Utrecht mooier' geïnitieerd voor meer gezond en duurzaam eten in Utrechtse bedrijfsrestaurants. Dit convenant is door 17 Utrechtse organisaties ondertekend.

Subdoel 2: Voedselvaardige jeugd

Gewenst resultaat 2.2.1

Er is in totaal een toename in voedselonderwijs in de provincie Utrecht ten opzichte van 2021

- a. Er zijn meer scholen met een voedselbos of moestuin ten opzichte van 2021
- b. Er zijn meer scholen met themacertificaat voeding
- c. Er zijn meer klassen (po-vo) dat gebruik maakt van boerderijeducatie

Geslaagd en gerealiseerd dankzij inspanningen Utrechtse stakeholders.

Uiteindelijke resultaten:

Voor dit subdoel is strategisch samengewerkt met IVN, NME-centra, Jong Leren Eten (JLE), Boerderij in de Kijker (BIDK), Groen Doet Goed (GDG), JOGG en de GGD. Deze partners hebben data aangeleverd die erop wijzen dat het gewenste doel van meer voedselonderwijs is geslaagd.

Bijvoorbeeld: via JLE zijn er in totaal 144 subsidies uitgegeven aan Utrechtse scholen om meer voedselonderwijs te organiseren. Deze subsidie wordt elk jaar ruim overvraagd, de behoefte hieraan is groot.

- a. - Er is een groei te zien, van vijf naar 25 voedselbosesjes
- Er is geen 0-meting gedaan van hoeveelheid moestuinen, dus er kan niets gezegd worden over een toename.
- b. Bij de Gezonde School is geen toename te zien in de afgenomen themacertificaten voeding. Echter is er wel een groei te zien van zeven naar 31 scholen die aan de slag zijn gegaan met het Gezonde School thema Voeding. Ook hier ligt het aantal aanvragen van Gezonde School subsidies op thema Voeding hoger dan het aantal toekenningen.
- c. In de provincie Utrecht is BIDK de belangrijkste regionale speler. Zij hebben het volgende gemeten: Totaal aantal PO groepen van 396 naar 479

Sinds 2022 doen zeven VO scholen mee met pilots boerderijeducatie. Hiernaast is er ook een toename te zien bij partijen als Boer in de Klas (van vijf naar zeven aanbieders) en Boerderij school (van één naar drie aanbieders), die ook boerderijeducatielessen aanbieden.

Gewenst resultaat 2.2.2

Organisatie van drie voedselonderwijs cafés

Geslaagd en gerealiseerd dankzij inspanningen Voedselagenda

Uiteindelijke resultaten:

Twee door JLE - gebiedsgerichte bijeenkomsten over voedselonderwijs (mede) georganiseerd door provincie Utrecht in 2022 en 2023. Één bijeenkomst is in plaats daarvan uitgevoerd in gespreksvorm

Bijlage 2. Projecten en activiteitenlijst 2021-2023

Opgesteld door projectleiders van de Voedselagenda

In opdracht / uitvoering door Voedselagenda

project	Status	Voldoet aan
1. Roadmap Korte Ketens – Taskforce Korte Ketens – in opdracht van provincies en ministerie LNV	afgerond in 2022	Ambitie 1
2. Slow Food Youth Network Academie – deelname academie met casus	afgerond in 2022	Ambitie 1
3. Onderzoek korte keten – Wageningen University & Research	afgerond in 2022	Ambitie 1
Biodiversiteit op je bord – Dutch Cuisine (4. verkenning en 5. pilot)	nog in uitvoering	Ambitie 1
6. Eigen bedrijfscatering gezonder en duurzamer maken – traject Greendish	traject met Greendish afgerond in 2023, inzet wordt voortgezet	Ambitie 1 en 2
8. Interne Campagneweek: Week zonder vlees nu Groene Keukenweek	jaarlijkse activiteit	Ambitie 2
9. Interne Campagneweek: De Verspillingsvrije week	jaarlijkse activiteit	Ambitie 2
10. Jong Leren Eten – lokale voedselcafés	afgerond in 2022	Ambitie 2
Lokaal Voedsel Utrecht – 10. overbruggingsperiode, 11. faciliteren proces voedselbeweging en 12. campagne verhaal lokaal (3 projecten)	afgerond in 2023	Ambitie 1
13. Netwerkbijeenkomst Utrechtse gemeentes	jaarlijkse activiteit	Ambitie 1 en 2
14. Dutch Food Week – jaarlijkse Waarde-Ring uitreiking	jaarlijkse activiteit	Ambitie 1
15. Documentaire historische moestuinen – samen met erfgoed	afgerond in 2023	Ambitie 1
16. Inspiratietour zuivel voor agrarisch ondernemers	afgerond in 2023	Ambitie 1
17. Stageonderzoek - rol provincie in stimuleren plantaardig eten en eiwittransitie	afgerond in 2023	Ambitie 2
18. Project Dealmaker korte keten (inhuur dealmaker)	nog in uitvoering	Ambitie 1 en 2
19. Servicepunt Lokaal Voedsel - Natuur en Milieufederatie Utrecht	afgerond in 2023	Ambitie 1
20. Regiocluster bedrijfscatering – Samen Utrecht mooier eten – MVO NL	nog in uitvoering	Ambitie 1 en 2

In de lijsten hiernaast zijn alleen projecten/activiteiten opgenomen die gerealiseerd zijn of nog in uitvoering zijn. In de uitvoeringsprogramma's van 2021, 2022 en 2023 zijn ook activiteiten omschreven die bijvoorbeeld gericht waren op interne afstemming met andere beleidsprogramma's en opgaves als circulariteitsopgave, netwerk omgevingsgericht werken, beleidsactiviteiten zoals monitoring en doelstellingen uitwerken, en activiteiten die uiteindelijk in een verkennende fase zijn blijven hangen. Voor het overzicht is ervoor gekozen om deze activiteiten in deze lijst achterwege te laten.

Afstemming met projecten en activiteiten van andere beleidsprogramma's en opgaves

- Groenblauwe schoolpleinen & subsidie - Klimaatadaptatie, Gezonde Leefomgeving en Biodiversiteit in Stad en Dorp
- Plattelandscoaches - Agenda Vitaal Platteland
- Utrecht Food Freedom (UFF) – activiteitenprogramma – Erfgoed
- Groen doet Goed – Natuur & Samenleving
- Boerderij in de kijker – boerderijeducatie – Agenda Vitaal Platteland
- Challenge Meer vers en gezond voedsel voor voedselbanken – Sociale agenda

Ondersteunen, verbinden en participeren extern

project	Status	Voldoet aan
21. Lerend netwerk voedselomgeving - Transitiecoalitie Voedsel	afgerond in 2021	Ambitie 2
22. Deelnemer Food-Print Utrecht Region - netwerkbijeenkomsten	nog in uitvoering	Ambitie 1 en 2
23. Ministerie LNV en Provincies – Landelijke Samenwerking Korte Keten	afgerond in 2023	Ambitie 1 en 2
24. Onderzoek Regiodeal Foodvalley - Gezonde voedselomgeving	nog in uitvoering	Ambitie 2
25. Jong Leren Eten-programma	nog in uitvoering	Ambitie 2
26. Green Deal Eten uit de Korte Keten	afgerond in 2023	Ambitie 1 en 2
27. Samenwerking met JOGG-gezondere eetomgeving scholen	afgerond in 2022	Ambitie 2
28. Deelnemer JOGG ambitiedocument	nog in uitvoering	Ambitie 2
29. Aspirant-deelnemer Bean Deal	nog in uitvoering	Ambitie 2

Financieel ondersteuning, Subsidies & cofinanciering LEADER

project	Status	Voldoet aan
30. Mansholtcampus	afgerond in 2022	Ambitie 1
31. Ondernemersprogramma Boerenversneller	afgerond in 2022	Ambitie 1
32. Groentjessoep	afgerond in 2023	Ambitie 2
33. LEADER-Voedselbosjes op schoolpleinen	nog in uitvoering	Ambitie 2
34. LEADER-Graanmolen voor Utrechts graan	nog in uitvoering	Ambitie 1
35. LEADER-Proeftuin Linschoten	nog in uitvoering	Ambitie 1
36. LEADER-Oogst	nog in uitvoering	Ambitie 1
37. Keuken van Utrecht – Local Food Experience	afgerond in 2023	Ambitie 1

Bijlage 3. Financiële realisatie 2021-2023

Opgesteld door projectleiders van de Voedselagenda

Ambitie 1

Subdoel	2021	2022	2023
Vergroten vraag en afstemming vraag-aanbod	€12.000,00	€76.509,78	€47.804,50
Sterke boer-burger verbinding	€20.000,00	€0,00	€8.781,17
Sterke korte keten	€2.319,00	€87.149,00	€18.080,44
Subtotaal	€34.319,00	€163.658,78	€74.666,11

Ambitie 2

Subdoel	2021	2022	2023
Gezonde voedselomgeving	€0,00	€2.510,03	€0,00
Voedselvaardige jeugd	€20.000,00	€56.485,00	€0,00
Subtotaal	€20.000,00	€58.995,03	€0,00

Ambitie 1 en 2

Subdoel	2021	2022	2023
Goede voorbeeld geven	€15.000,00	€15.000,00	€1.700,00
Netwerkbijeenkomsten	€0	€6.738,67	€6.002,52
Overige activiteiten en projecten	€0	€0	€11.902,50
Subtotaal	€15.000,00	€21.738,67	€19.605,02

Projectmanagement

Uitgave aan	2021	2022	2023
Inhuur capaciteit	€13.657,00	€0,00	€141.680,00 (dealmaker korte keten)
Opdracht advies en kennis	€2.970,00	€735,00	€6.940,25
Communicatie	€3.620,00	€3.480,50	€14.043,00
Subtotaal	€20.247,00	€4.215,50	€162.663,25

Totale realisatie Voedselagenda

Uitgave aan	2021	2022	2023
Uitvoering amendement 37 Steun voor voedselbanken	n.v.t.	n.v.t.	€4.400,00
Totaal	€69.565,60	€250.224,00	€261.334,38

Voor de uitvoering van amendement 37 steun voor voedselbanken is in 2023 €4.400,00 besteedt.

Bijlage 4. Overzicht respondenten en bronnen

Geschreven door Bureau Buitenklank

Interviews

Er is met 28 respondenten gesproken deze waren onderdeel van de volgende organisaties:

- Gemeentes: Lopik, Montfoort, Nieuwegein, Utrecht
- Regio Foodvalley
- Provincie Utrecht: projectleiders Voedselagenda, teamleider, facilitair, klimaatadaptatie.
- Landelijke organisaties/ondernemers: Voedingscentrum, MVO, EAGM, Rabobank, EUREST, Greendish, Dutch cuisine
- Lokale/regionale organisaties: JOGG (Utrecht), LEADER (Utrecht-oost en Weidse Veenweiden), Universiteit Utrecht
- Lokale agrariërs (3x)

Bronnen Quickscan voedselbeleid:

- 2014, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (wrr) "Naar een voedselbeleid"
- 2019 Samenwerkingsagenda Landbouw provincie Utrecht
- Gezond en duurzaam eten in en uit de regio - Voedselagenda 2021-2023, provincie Utrecht
- Uitvoeringsprogramma 2021 Voedselagenda, provincie Utrecht
- Uitvoeringsprogramma 2022 Voedselagenda, provincie Utrecht
- Uitvoeringsprogramma 2023 Voedselagenda, provincie Utrecht
- Jaarplan 2024 Voedselagenda, provincie Utrecht

- Voortgangsrapportage 2021 Voedselagenda, provincie Utrecht
- Voortgangsrapportage 2022 Voedselagenda, provincie Utrecht
- 2022, Rekenkamer rapport Landbouw- en voedseltransitie, provincie Utrecht
- 2023, Statenvoorstel UTSP-1307258352-5532 bij Rekenkamer rapport Landbouw- en voedseltransitie, provincie Utrecht
- 2022, Rekenkamer rapport Landbouw- en voedseltransitie, provincie Flevoland
- 2023, Strategische verkenning landbouw- en voedseltransitie, provincie Zuid-Holland
- 2023, De smaken van Zeeland, Economic Board Zeeland.
- 2021-23 Voedselagenda, gemeente Groningen
- 2022 Brabant voorop in vernieuwd boeren - beleidskader landbouw en voedsel, provincie Noord-Brabant.
- 2021 Boer & Business in Balans voedselvisie, provincie Noord-Holland

Overige informatie EU, landelijk, provincies, regio's, gebieden:

- Provincie Overijssel: 2021/2022 dealmaker; Deal Eten uit de regio.
- Voedselalliantie Noord Nederland
- Gebiedscoöperatie Zuidwest Drenthe; project Korte Voedselketen
- Provincie Drenthe: Dutch Foodweek
- Provincie Limburg: beleidskader Limburgse landbouw
- Provincie Zuid-Holland: Strategische verkenning landbouw- en voedseltransitie (2023)
- De nationale eiwitstrategie (2020)

- Farm to Fork (EU, 2020)
- Gesprek Regio Foodvalley

Utrechtse gemeentes:

- Bunnik, 2023, Een gezond en vitaal Bunnik
- De Bilt, stimuleert "BiltsHeerlijk"
- Leusden, 2023 Leefstijl akkoord
- Vijfheerenlanden, 2022, Lokaal gezondheidsbeleid
- Woerden, Lokaal gezondheidsbeleid
- Utrecht, Citydeal Voedsel op de Stedelijke Agenda
- Gesprek Platform De Utrechtse Waarden.

Bijlage 5. Reflecties projectleiders Voedselagenda

Geschreven door de projectleiders van de Voedselagenda

Conclusies op basis van de monitoringsresultaten

In de eerste ambitie, bij subdoel 1: **'Vergroten vraag en betere afstemming vraag-aanbod'**, is te zien dat de provincie Utrecht vooral impact kan maken op het onderdeel matchmaking. Het aanstellen van de Dealmaker Korte Keten, en het ondersteunen van Lokaal Voedsel Utrecht die de Voedselagenda mede gefaciliteerd hebben, zijn hierin de succesfactoren geweest. Het verhogen van verkoop van lokale producten in het eigen restaurant is tegengevallen, maar is iets waar vanaf eind 2023 wel meer stappen in zijn gezet mede dankzij de inzet van de Dealmaker Korte Keten. Het percentage van de consumptie is een subdoel wat lastig door provinciaal stimuleringsbeleid te behalen is, is afhankelijk van factoren die buiten de invloedssfeer van de provincie liggen, en heeft meer inzet van de hele voedselketen nodig.

Bij subdoel 2: **'Sterke boer-burger verbinding'** is te zien dat er meer voedselinitiatieven bij zijn gekomen en meer kinderen hebben geleerd over voedselproductie bij de boer. Echter zijn deze ontwikkelingen door Utrechtse stakeholders zelf gerealiseerd en is onwaarschijnlijk dat projecten en activiteiten van de Voedselagenda hier een rol in gespeeld heeft. Er is eerder voor gekozen om bestaande initiatieven meer zichtbaar te maken, zoals o.a. met de Waarde-Ring uitreiking en met het servicepunt Lokaal Voedsel van NMU.

Bij subdoel 3: **'Sterke korte keten'** is de impact van de Voedselagenda wel te zien. Er is een sterkere korte keten beweging ontstaan in de provincie Utrecht omdat de Voedselagenda bijgedragen heeft aan subsidie-uitgaven en inhoudelijk betrokken was bij POP3-regeling samenwerking voor innovatie in 2022. Deze regeling was specifiek gericht op het opzetten van duurzame waardeketens in food, non-food en feed. Hiermee zijn zes projecten toegekend, waarvan vijf van de zes zich richten op de korte keten. Een van de projecten daaruit, heeft een doorontwikkeling gekregen binnen het project dealmaker korte keten. De betreffende partij voert de logistieke operatie achter Broodje Utrecht uit. Daarbij heeft de Voedselagenda zelf actief bijeenkomsten georganiseerd en gefaciliteerd die deze verbindingen tussen korte keten spelers heeft versterkt. Met deze verbindingen zijn er meer samenwerkingen ontstaan tussen diverse korte keten initiatieven op het gebied van logistiek en mobilisatie van de zakelijke markt.

In de tweede ambitie, bij subdoel 1: **'Gezonde voedselomgeving'** is te zien dat voor het organiseren van experimenten om de voedselomgeving gezonder te maken het van belang is dat een externe stakeholder (bv. gemeente of school) hier prioriteit aan geeft en bij betrokken is. Echter is het vanuit de Voedselagenda zelf moeilijk geweest om hier experimenten op uit te voeren. De projectleiders van de Voedselagenda geven aan dat deze experimenten samen met een gemeente of andere stakeholder opgepakt dienen te worden. Binnen de regiodeal Foodvalley hebben deze co-creatie interventies wel plaatsgevonden op wijk- en gemeentesniveau. Aanvullende experimenten heeft de Voedselagenda niet kunnen realiseren.

Uiteindelijk zijn de meeste resultaten wel gerealiseerd, en mede door de Voedselagenda is ook de eigen voedselomgeving, in het provinciehuis ook gezonder en duurzamer geworden.

Bij subdoel 2: **'Voedselvaardige jeugd'** is te zien dat de vele partijen binnen de provincie zich inzetten voor voedselvaardige jeugd, en daarmee veel impact wordt gemaakt. Strategische samenwerking met die stakeholders blijft van belang voor de Voedselagenda. De Voedselagenda heeft ervoor gekozen om verder in te zetten op strategische samenwerking, onder andere met Jong Leren Eten, en vanaf 2023 geen extra stimuleringsmiddelen in te zetten voor ondersteuning van educatie initiatieven en aanbieders. De reden hiervoor is dat via Jong Leren Eten met subsidies al ondersteuning aan gegeven wordt. Daarbij heeft JLE samen met de Voedselagenda of bijvoorbeeld de voedselonderwijs cafés gerealiseerd op gemeentesniveau. Netwerkbijeenkomsten op dit thema zijn ook zeer waardevol gebleken.

Conclusies op verschillende inzet van stimuleringsmiddelen:

- De projectleiders Voedselagenda geven zelf aan dat ze meer stimuleringsmiddelen op de eerste ambitie hebben kunnen inzetten omdat ze daar meer geschikte projecten/activiteiten voor hebben kunnen identificeren, waarvoor dat voor de tweede ambitie: in de provincie eten we meer gezond en duurzaam, lastiger was. Al moet gezegd worden dat binnen projecten en activiteiten die opgestart zijn zoals bv. Dealmaker korte keten ook gezond en meer plantaardig eten

worden geagendeerd. Dus daarin wordt wel de integraliteit aangebracht. Dit sluit ook aan bij de financiële realisatie die laat zien dat met name voor de subdoelen: Vergroten vraag en betere afstemming vraag-aanbod en Sterke korte keten meer middelen zijn ingezet.

- Met de vaststelling van de Voedselagenda werd al aangegeven dat er binnen de tweede ambitie gezocht moet worden naar kansen om de projecten en inzet van de gemeentes en het Rijk te versterken en benutten, zonder taken over te gaan nemen of dubbel te doen. De Voedselagenda heeft met name verkend bij welke projecten echt een bijdrage gewenst is vanuit de provincie en daarbij zijn er veel lopende experimenten gesignaleerd. Er zijn geen additionele projecten en experimenten opgestart. De reden hiervoor is dat provincie samen met andere stakeholders experimenten wil opstarten, en wil aansluiten bij bestaande energie, en daarin geen kartrekker wil zijn.
- De ambitie onder de tweede ambitie is daarbij vertaald naar twee meer concrete subdoelen vanaf 2022: gezonde voedselomgeving en voedselvaardige jeugd.
- Binnen subdoel voedselomgeving is met name gericht op kennisdeling als organisatie van netwerkbijeenkomsten via FPUR en door het organiseren van inspiratiesessies voor gemeentes.
- Er liggen wel kansen voor aankomende periode om bijvoorbeeld aan te sluiten bij City Deal Gezonde Voedselomgeving, of te onderzoeken hoe binnen provinciale omgevingsvisie en omgevingsplan van de gemeentes kansen zijn om gezonde voedselomgeving te bevorderen.
- Voor subdoel voedselvaardige jeugd zijn al veel partijen en programma's actief binnen en buiten de provincie die dit ondersteunen. De Voedselagenda ziet de rol van de provincie met name op het gebied van strategische afstemming, en interne afstemming met interne beleidsopgaves die ook raakvlakken hebben met voedseleducatie, en de lobby daarvoor.

Colofon

Uitgave

Provincie Utrecht

Datum

24 september 2024

Auteur

Bureau Buitenklank

In opdracht van

Provincie Utrecht, Voedselagenda

De evaluatie is opgesteld door Bureau Buitenklank in opdracht van en in afstemming met de projectleiders van de Voedselagenda.